

OBNOVA RELIGIOZNOG ODGOJA I KATEHEZE U NAŠOJ CRKVI*

Josip Baričević

Zahvaljujem vodstvu Teološko-pastoralnog tjedna, u ime Komisije Katehetskog vijeća BKJ za katehetski plan i program, što nam je omogućilo da pred našim najvećim godišnjim teološko-pastoralnim (uglavnom svećeničkim) skupom možemo predstaviti tek objavljeni dokument naših biskupa o obnovi religioznog odgoja i kateheze u nas te pokazati što nas iz tog dokumenta može osobito nadahnuti da svi zajedno s još više poleta i stvaralačkog zalaganja nastavimo obnoviteljski rad na području naviještanja Evanđelja i odgoja naših kršćanskih zajednica u vjeri.¹

Isto bih tako ovom prilikom želio izraziti zahvalnost našim biskupima koji su – na čelu s predsjednikom Katehetskog vijeća BKJ mons. Ćirilom Kosom i s predsjednikom BKJ kardinalom Franjom Kuharićem – s velikim povjerenjem i stalnim poticanjem pratili rad Komisije KV BKJ za katehetski plan i program, koja je izradila nacrt teksta dokumenta.²

Važno je da se nakon objavljivanja prvog poratnog i pokoncilskog katehetskog bazičnog dokumenta naših biskupa pitamo: *gdje smo* zapravo, dokle smo stigli i *kamo to idemo* u obnovi religioznog odgoja i kateheze nakon *gotovo stotinu godina* reformnih katehetskih pokreta u svijetu i u nas, osobito nakon *posljednjih dvadesetak godina* takvih obnovitelj-

skih nastojanja u našoj Crkvi? Stiglo je, vjerojatno, i u nas vrijeme za „*balance*”, za sabiranje i vrednovanje onoga što smo u posljednjih

* Ovaj je prilog prošireno izlaganje što ga je autor održao 26. siječnja na Teološko-pastoralnom tjednu 1984. u Zagrebu. Prilog je u prvom redu priređen za „Bogoslovsku smotru”, 1/1984, te zahvaljujemo Uredništvu „Bogoslovske smotre” što nam je dopustilo da ga i mi objavimo u našem časopisu kako bi bio dostupan najširem krugu čitatelja koji se u nas bave pastoralno-katehetskim radom.

Kako je prilog dosta opširan, mi ćemo ga objaviti u dva nastavka. u ovome ćemo broju „Kateheze”, osim uvodnog dijela objaviti prvi dio priloga koji sadržava kratak prikaz sadržaja dokumenta „Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri”, a u drugom ćemo broju objaviti donji dio priloga koji predstavlja interpretaciju dokumenta, takvu interpretaciju kojom autor pokazuje u kojem je smislu taj dokument novo polazište i putokaz u daljnjoj etapi obnove religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi.

¹ Dokument biskupa Jugoslavije „RADOSNO NAVIJEŠTANJE EVANĐELJA I ODGOJ U VJERI. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze” objavljen je 25. studenoga 1983. u biblioteci „Dokumenti” Kršćanske sadašnjosti, Zagreb, Marulićev trg 14.

² Nacrt dokumenta izradila je desetoročlana Komisija Katehetskog vijeća Biskupske konferencije Jugoslavije za katehetski plan i program, izabrana između članova istoga Katehetskoga vijeća i sastavljena od katehetskih i drugih stručnjaka: dr. Josip Ladika, predsjednik Komisije, mr. Josip Baričević, koordinator rada i zamjenik predsjednika Komisije; dr. Božo Bulat, mr. Pavao Crnjac, dr. Valter Dermota, dr. Lush

stotinu godina, osobito u dva posljednja koncilska i pokoncilna desetljeća, postigli na području obnavljanja sveukupnog religiozno-odgojnog, evangelizacijskog i specifično katehetskog djelovanja u našoj Crkvi koja živi i djeluje u svijetu koji se duboko, mnogostruko i trajno mijenja, u svijetu koji se ne može više nazivati kršćanskim u istome značenju kao što je to bilo pred razmjerno kratko vrijeme i u kojemu se mlađim i starijim naraštajima, osim kršćanskoga, nude i mnoga druga, bar naizgled, uvjerljiva „rješenja” s obzirom na temeljna pitanja o najdubljem smislu čovjekova sveukupnog individualnog i društvenog postojanja. Došlo je vjerojatno i u nas vrijeme za hrabrije oslobađanje od onoga što nas opterećuje te za afirmiranje i još zauzetije promicanje onoga što se pokazalo plodnim i što nam otvara nove mogućnosti na području praktičnog i teorijskog pastoralno-katehetskog rada u vremenu koje je pred nama i koje ćemo jednom moći – dakako, uz određene uvjete – s još većom sigurnošću nazvati *novom etapom naše kateheze* i novom etapom cjelokupnog evangelizacijskog i religiozno-odgojnog djelovanja naše Crkve.

U ovom se izlaganju, dakako, nećemo moći prepustiti nizanju i vrednovanju rezultata brojnih i višestrukih obnoviteljskih nastojanja u svijetu i u nas na području religioznog odgoja i kateheze. To valja ostaviti za druge zgrade, osobito pošto budu dovršena već započeta i pošto budu poduzeta nova potrebna istraživanja.³ Tek ćemo usputno, neizravno i samo djelomično moći odgovoriti na postavljena pitanja: dokle smo stigli i kamo idemo u obnovi religioznog odgoja i kateheze? U skladu sa zadanim temom, mi ćemo se usredotočiti samo na ovo pitanje: *kako biskupi Jugoslavije*, u dokumentu „Radosno naviještanje Evandjelja i odgovor u vjeri”, *zamišljaju obnovu religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi?* Ili, drugim riječima: *što je*, prema smjernicama naših biskupa, u sadašnjem trenutku *najvažnije za shvaćanje i najhitnije za ostvarivanje duboke i trajne obnove cjelokupnog religiozno-odgojnoog, evangelizacijskog i specifično katehetskog djelovanja* naše Crkve, najvažnije i najhitnije zato što, možda, takva obnova može najviše pridonijeti dubokoj i svestranoj *obnovi sveukupnog života*

i djelovanja naših kršćanskih zajednica i, time, usudujem se reći, uvelike pridonijeti *humaniziranju i obnovi našega društva?*

Na postavljeno ćemo glavno pitanje nastojati odgovoriti u dva dijela izlaganja: u prvom ćemo dijelu iznijeti *kratak prikaz dokumenta*, a u drugom ćemo dijelu, interpretirajući dokument i izdvajajući iz njegove cjeline neka važnija „težišta”, nastojati pokazati kako je *dokument „Radosno naviještanje Evandjelja i odgovor u vjeri” novo polazište i putokaz u daljnjoj etapi obnove religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi.*

I. KRATAK PRIKAZ DOKUMENTA

Tekst se dokumenta sastoji, osim od uvoda i zaključka, od pet glavnih dijelova i raspoređen je u 78 susljednih brojeva.

U **prvom se dijelu** – pod naslovom „*Radost vjere u svijetu koji se stalno mijenja*” (br. 5–17) – ocrtava situacija u kojoj se nalaze današnje društvo i Crkva, posebno situacija u kojoj se nalazi naše društvo koje je obilježeno samoupravnim socijalističkim i marksistički utemeljenim i usmjerenim društveno-političkim i ekonomskim uređenjem te situacija u kojoj se na-

Gjergji, dr. Milan Šimunović, mr. Tonči Trstenjak, mr. Jozo Zovko i dr. Petar Aračić, tajnik Katehetskog vijeća i kooptirani član Komisije. Tijekom svoga dvopogodišnjeg rada (od proljeća 1980. do jeseni 1982) Komisija je o svome radu redovito izvješćivala i konzultirala sve članove Katehetskog vijeća BKJ i sve biskupe Jugoslavije (predsjednik Komisije i koordinator rada Komisije bili su pozvani da biskupima podnesu izvještaj o rezultatima rada Komisije na tri zasjedanja sabora BKJ: u proljeće i u jesen 1981. te u jesen 1983). Komisija je, osim toga, o svome radu izvješćivala i konzultirala više naših teoloških i drugih stručnjaka te više naših „praktičara” s područja pastoralno-katehetske djelatnosti. – Biskupi su, nakon jednogodišnjeg proučavanja nacrtu teksta dokumenta te nakon savjetovanja sa svojim stručnim suradnicima, dali svoje mišljenje i sugestije za konačnu doradu teksta te su dokument jednoglasno prihvatili 21. rujna 1983. tijekom jesenskog zasjedanja sabora BKJ.

³ Za temeljitije „bilance” o rezultatima brojnih i višestrukih obnoviteljskih nastojanja na području religioznog odgoja i kateheze u nas, još nisu izvršena sva potrebna istraživanja. Neki su elementi za takve

lazi naša Crkva obilježena vrlo raznolikim i složenim geografskim, povijesnim, društveno-kulturnim i religioznim osobinama. Isto se tako posebna pažnja posvećuje ocrtavanju situacije – s razvojnopsihološkog, pedagoškog, društveno-kulturnog i religioznog stajališta – u kojoj se nalaze suvremena obitelj, djeca, mladi, odrasli i starije osobe u našem društvu i u našoj Crkvi. Na kraju se prvoga dijela dokumenta naznačuju neki važniji zadaci koji se posebno postavljaju pred našu Crkvu s obzirom na njezino evangelizacijsko poslanje u prilikama u kojima živi i djeluje.

U **drugom se dijelu** – pod naslovom „*Naviještanje Evanđelja i kateheza u pastoralnom djelovanju Crkve*” (br. 18–31) – iznose temeljna suvremena religioznopedagoška i katehetska stajališta o naravi, zadaći i mjestu religioznog odgoja i kateheze u cjelokupnom pastoralnom djelovanju Crkve. Religiozni odgoj i kateheza najprije se smještaju unutar „bogate, dinamične i složene stvarnosti” koju nazivamo evangelizacijom ili naviještanjem i ostvarivanjem Evanđelja. Zatim se opisuje kateheza u svom specifičnom značenju, ali promatrana uvijek u cjelini svega misionarskog i pastoralnog djelovanja Crkve. Na kraju se religiozni odgoj i kateheza smještaju u cjelovito shvaćen općeljudski i vjernički odgoj koji „teži k svestranom i skladnom razvijanju čovjeka u svim njegovim dimenzijama” (br. 28), pa i u njegovoj općereligioznoj i specifično kršćanskoj vjerničkoj dimenziji koje su bitne za kršćaninovo shvaćanje čovjekova sveukupnog postojanja. Stoga je, ističu biskupi, u našim prilikama vjeronaučni odgojno-obrazovni rad – kao najredovitiji oblik sustavnog religioznog odgoja i kateheze djece i mladih – za vjernike katolike sastavni dio cjelovito shvaćenog odgoja i obrazovanja.

Treći dio dokumenta nosi naslov „*Kršćansku poruku treba cjelovito komunicirati – u vjernosti Bogu i čovjeku*” (br. 32–52). U njemu se iznose fundamentalna religioznopedagoška i katehetska načela „o izradi i praktičnom izvođenju cjelovito shvaćenog religioznoodgojnog i katehetskog programa u radu s djecom, mladima i odraslima svih dobi i svih životnih

okolnosti.⁴ U skladu sa suvremenim shvaćanjem odgojno-obrazovnih programa, „s jednakom se brigom ističe važnost pravilnog izbora ciljeva, sadržaja, metodičkih pristupa i medija komuniciranja u sustavnom i kvalitetnom religioznom odgoju i katehezi”.⁵ Pri tom izboru – iznosi se i temeljito obrazlaže u trećem dijelu dokumenta – valja se držati temeljnog kriterija koji se može izraziti načelom „vjernosti Bogu i čovjeku” i koji dolazi do izražaja osobito u ovim zahtjevima suvremene kateheze:

- kristocentričnost, trojstvena teocentričnost i kršćanska antropocentričnost kateheze,
- inkulturacija evandeoske poruke religioznim odgojem i katehezom;
- stvaranje uvijek novoga govora vjere u religioznoodgojnom i katehetskom komuniciranju poruke i iskustva vjere;
- duhovno-molitvena dimenzija kao jedna od glavnih i temeljnih dimenzija cjelokupnog religioznoodgojnog i katehetskog rada;
- integriranje i stvaralačko preoblikovanje zdravih elemenata naše pučke pobožnosti kao jednog od izraza kršćanske vjere i jednog od izvora autentičnog odgoja u vjeri;

bilance već razrađeni, neka su istraživanja već poduzeta, ali će biti potrebno da se na još sustavniji i znanstveno utemeljeniji način pokrenu nova istraživanja, osobito u okviru reformiranog redovitog četverogodišnjeg studija religiozne pedagogije i katehetskog pastoralna na Katehetskom institutu Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, u okviru postdiplomskog studija koji će uskoro biti uveden na tom Institutu, u okviru studija na našim teološkim učilištima, u okviru djelovanja Komisije Katehetskog vijeća BKJ za katehetski plan i program te u okviru ostalih oblika ekipnog i pojedinačnog djelovanja naših katehetskih i drugih stručnjaka.

No, o bazičnom katehetskom dokumentu naših biskupa o obnovi religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi, o dokumentu što se pojavljuje u pretposljednem desetljeću našega stoljeća, možemo – i bez spomenutih potrebnih istraživanja, na temelju onoga što nam je već sada poznato – konstatirati ovo: taj je dokument *plod mnogih zajedničkih i pojedinačnih, praktičnih i teorijskih, obnoviteljskih katehetskih nastojanja koja u nas traju, doduše s različitim intenzitetom i s različitim stupnjem izvornosti i nadahnuteljske snage, već gotovo jedno stoljeće, ali je on očito najviše plod koncilskih i pokoncilskih obnoviteljskih nastojanja na pastoralno-katehetskom i drugim područjima rada i života naše Crkve.*

⁴ Iz uvodne riječi biskupa Ćirila Kosa, predsjednika Katehetskog vijeća BKJ, str. 6.

⁵ Ibidem.

– dijaloška i ekumenska dimenzija cjelokupnog religioznoodgojnog, evangelizacijskog i katehetskog djelovanja;

– izravno i stvaralačko komuniciranje s izvornim biblijskim, liturgijskim i drugim tradicijskim tekstovima u kojima se, „kao na bistrom i svježem izvoru susrećemo s najizvornijim iskustvom vjere iz kojega su nastale i živjele nekadašnje zajednice vjernika i iz kojega nastaju i žive današnje kršćanske zajednice“ (br. 43):

– isto tako izravno i stvaralačko komuniciranje s općeljudskim i vjerničkim iskustvima prisutnima u kvalitetnim književnoumjetničkim i drugim tekstovima te u kvalitetnim djelima s područja glazbe, likovnih i drugih umjetnosti, kao i u kvalitetnim audiovizualnim i drugim medijima.

Svi ti zahtjevi suvremenog religioznog odgoja i kateheze treba da dođu do izražaja osobito u konkretnom vjeronaučnom i drugim oblicima katehetskog rada te u vjeronaučnim udžbenicima (katekizmima) i drugim katehetskim medijima, kako bi se mogao postići jedan od glavnih ciljeva cjelokupnog vjeronaučnog rada: „razvijanje temeljnih općeljudskih i vjerničkih sposobnosti“ (br. 48) u vjeroučenika, osobito „razvijanje sposobnosti za uspostavljanje istinskih odnosa sa sobom, s drugima, s Bogom i sa svime što postoji“ (br. 47). U tome svjetlu isto tako treba prosuđivati „važnost stjecanja općereligioznog i kršćanskog obrazovanja u religioznom odgoju i katehezi“ (br. 46): stjecanje općereligiozne i kršćanske vjerničke kulture nije, naime, ni u kakvoj suprotnosti sa stjecanjem i razvijanjem općeljudskih i vjerničkih stvaralačkih sposobnosti, nego je to dvoje najtješnje i najdublje međusobno povezano. U tome svjetlu treba također promatrati i prosuđivati kriterije za izbor biblijskih i drugih tradicijskih tekstova, za izbor književnoumjetničkih i drugih „profanih“ tekstova te za izbor audiovizualnih i drugih medija komuniciranja u konkretnom vjeronaučnom radu i u vjeronaučnim udžbenicima (usp. br. 43 i 49). S tog temeljnog stajališta treba isto tako prosuđivati kriterije za izbor metodičkih pristupa u vjeronaučnom radu i u katekizmima, te kriterije za izbor metodičkih pristupa koji se ne smi-

ju promatrati kao proizvoljna izvanjska „tehnika“ ili „tehnologija“, nego kao „stil“ autentičnog i stvaralačkog komuniciranja sa sobom, s drugim, s Bogom i sa sveukupnom duhovnom i materijalnom stvarnošću (usp. br. 5).

U četvrtom se dijelu dokumenta – pod naslovom „*Svima je u kršćanskoj zajednici potreban trajan odgoj u vjeri*“ (br. 53–63) – postavlja zapravo pitanje: tko je sve u kršćanskoj zajednici katehizant i koliko treba da traje odgoj u vjeri? Odgovarajući na to pitanje, u četvrtom se dijelu dokumenta razraduje i konkretizira shvaćanje religioznog odgoja i kateheze kao permanentnog procesa u kojemu treba da kao katehizanti sudjeluju kršćanska zajednica kao cjelina i svi njezini članovi. U tako shvaćenom i ostvarivanom trajnom odgoju i obrazovanju kršćanske zajednice, biskupi vide „izvor njezina života i trajnog obnavljanja“ jer „kršćanska se zajednica stvara, živi i neprestano obnavlja naviještanjem Evandjelja i trajnim odgojem u vjeri“ (br. 53).

Stoga se ističe da cijeloj kršćanskoj zajednici treba omogućiti trajan odgoj u vjeri: „obiteljima, djeci predškolske dobi, djeci školske dobi, mladima, odraslima i starijim osobama, osobama s tjelesnim i duševnim smetnjama (hendikepiranima), našim privremenim i drugim iseljenicima – jednom riječju, svima koji pripadaju ili žele pripadati našoj Crkvi u domovini i inozemstvu“.⁶

Katehezi odraslih i njihovoj općereligioznoj i kršćanskoj kulturi – naglašavaju biskupi – treba posvećivati osobitu brigu, „jer su odrasli sposobni da u punoj odgovornosti prihvate vjeru kao svoje trajno životno opredjeljenje i jer su oni u najpotpunijem smislu pozvani da u svom obiteljskom i profesionalnom životu naviještaju Evandelje i da sudjeluju u vjerničkom odgoju djece, mladih i ostalih članova kršćanske zajednice“ (br. 60).

No, biskupi su svjesni da temeljita i trajna evangelizacijska obnova kršćanskih zajednica – osobito u našoj situaciji – najvećim dijelom ovisi o kvalitetnoj stručnoj i vjerničkoj formaciji

⁶ Ibidem.

kateheta, katehistica i njihovih suradnika, kojima je na poseban način povjerena briga za odgoj kršćanske zajednice u vjeri, te ističu da obnova redovite i trajne formacije kateheta i katehistica „mora prethoditi obnovi svih ostalih vidova religioznog odgoja i kateheze” u nas (br. 63).

U **petom** se **dijelu** dokumenta, kojemu je naslov „*Svi smo pozvani da naviještamo Radosnu vijest i odgajamo u vjeri*” (br. 64–75), zapravo odgovara na pitanje: tko je sve pozvan da bude kateheta u užem i širem značenju te riječi, tko je sve u kršćanskoj zajednici pozvan da bude navjestitelj Evanđelja i odgojitelj u vjeri? Na to se pitanje odgovara razradom i konkretiziranjem temeljne postavke suvremene kateheze o tome da je sva kršćanska zajednica kao cjelina i da su svi njezini članovi pozvani da naviještaju Evanđelje i odgajaju u vjeri – „u jedinstvu poslanja i različitosti službi” (br. 64).

Posebno se ističe evangelizacijska i specifično katehetska uloga biskupa, svećenika, redovnika i redovnica, ali se isto tako naglašava i nezaobilaziva uloga laika. S mnogo se osjećaja za nijansiranje i komplementarnu upućenost jednih na druge govori o specifičnoj ulozi stručno formiranih kateheta i katehistica, kao glavnih voditelja i animatora religioznog odgoja i kateheze u kršćanskoj zajednici, i o ulozi njihovih suradnika. Isto se tako s mnogo povjerenja, otvorenosti i osjećaja za „jedinstvo poslanja i različitost službi” u kršćanskoj zajednici govori o evangelizacijskoj i odgojnoj ulozi župske zajednice (kao osnovne, u određenom smislu „bazične”, i glavne evangelizacijske i religioznoodgojne crkvene zajednice u nas), o ulozi obitelji kao prve odgojne i evangelizacijske zajednice te o evangelizacijskoj ulozi duhovno-molitvenih i drugih manjih kršćanskih skupina (grupa) i zajednica.

Na kraju se petoga dijela dokumenta naglašava važnost još kvalitetnijeg rada naših teoloških učilišta, katehetskih instituta, centara, službi, ekipa i stručnih ustanova za stjecanje redovite i permanentne pastoralno-katehetske formacije, važnost još razvijenijeg i sustavnijeg

stručnog rada i znanstvenog istraživanja na pastoralno-katehetskom radu u okviru cjelovitog pastoralnog djelovanja naše Crkve na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

* * *

Dokument „Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri” – to se osjeća već iz njegova naslova, time je sav prožet, a najizričitije dolazi do izražaja u njegovu *uvodu* i *zaključku* – odiše duboko humanim i kršćanskim optimizmom koji nije plod nepoznavanja težine i složenosti situacije u kojoj živi i djeluje naša Crkva, nego je najdublji izraz kršćanske vjere i kršćanske nade. Stoga je posve razumljivo što se biskupi ne obraćaju samo voditeljima i animatorima religioznog odgoja i kateheze te svim pripadnicima naše Crkve u domovini i u inozemstvu, nego se isto tako obraćaju i svim ostalim „ljudima dobre volje”: i vjernicima drugih kršćanskih vjeroispovijesti, i pripadnicima drugih religija, i onima koji ne vjeruju, jer bi „bez nametanja i u želji za istinskim dijalogom sa svim ljudima” htjeli „pridonijeti svoj dio međusobnom razumijevanju, poštivanju i suradnji na području sveukupnog odgoja i obrazovanja u našem društvu i drugdje gdje naša Crkva razvija svoju specifičnu odgojno-obrazovnu djelatnost” (br. 3).

Otvorenost, povjerenje, odsutnost nepotrebne polemičnosti, prožetost svega dokumenta spremnošću za unutarnjim dijalogom sa svima i sa svime što sačinjava našu društveno-kulturnu općeljudsku i religioznu stvarnost u kojoj živi i djeluje naša Crkva, dolazi također do izražaja u *jeziku* dokumenta, koji svojom dostatnom terminološkom preciznošću, svojom inkulturanošću u naše društveno-kulturno podneblje i cjelokupnim svojim stilom uvelike pridonosi tome da dokument bude razumljiv i onima koji nisu navikli na često vrlo osebujan i za naše suvremenike nedovoljno komunikativan crkveni jezik.

. / .

II. DOKUMENT „RADOSNO NAVIJEŠTANJE EVANĐELJA I ODGOJ U VJERI” – NOVO POLAZIŠTE I PUTOKAZ U DALJNJOJ ETAPI OBNOVE RELIGIOZNOG ODGOJA I KATEHEZE U NAŠOJ CRKVI

Dokument naših biskupa o obnovi religioznog odgoja i kateheze istodobno je plod naših dosadašnjih obnoviteljskih katehetskih nastojanja, osobito u posljednjih dvadesetak koncilskih i pokoncilskih godina, i novo polazište i putokaz „za još zauzetije, sustavnije, stručnije i stvaralačkije zalaganje u radosnom naviještanju Evanđelja i trajnom odgoju svih članova naših kršćanskih zajednica u vjeri”.⁷ To se može, bar donekle, uočiti već iz kratkog pregleda sadržaja dokumenta, ali će to, nadamo se, biti još mnogo vidljivije ako iz cjeline dokumenta izdvojimo neka *težišta* koja nam se čine doista temeljnima i posebno perspektivnima u daljnjoj etapi obnove religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi. Ta ćemo težišta iznijeti u obliku nekoliko *teza* koje ćemo popratiti kraćim ili razrađenijim tumačenjima i napomenama, nastojeći pri tom pokazati što ta težišta iz biskupskog dokumenta znače za našu najkonkretniju evangelizacijsku i pastoralno-katehetsku praksu.

Svjestan sam da će takva *interpretacija* biskupskog dokumenta u velikoj mjeri biti obilježena subjektivnim, vrlo osobnim, čitanjem dokumenta. No, može li i biti drugačije kad je riječ o dokumentu koji bi nas sve, u najosobnijim i najdubljim sferama našega bića, želio potaknuti na duboku, stvaralačku i trajnu općeljudsku i vjerničku obnovu na svim razinama našega individualnog i komunitarnog rada i života u našoj Crkvi i, bar posredno, u našem društvu? Kad je riječ o dubokim životnim, općeljudskim i vjerničkim, pitanjima (iskustvima), tek usput napominjemo, „najobjektivnija” se stvarnost dosiže samo „najsubjektivnijim”, najosobnijim pristupima, takvim pristupima u kojima se misaono, doživljajno i djelatno najosobnije angažiramo. Uz uvjet, dakako, da bismo spremni da se naša osobna gledanja i postupanja susretnu i, ako je potrebno, hrabro i nenametljivo sučele s mnogim drugim i drugačijim gledanjima. Tek se u takvim susretanjima

i sučeljavanjima najosobnijih gledanja – osobito ako je riječ o duboko osobnoj ljudskoj i vjerničkoj zbilji, to ponovno ističemo – mogu dovoljno bistro iskristalizirati „objektivna”, istodobno duboko osobna i posve nadosobna, ljudska i vjernička gledanja koja pokreću na zauzetije djelovanje i na smislenu oblikovanje sveukupnog ljudskog i vjerničkog života.

1. U svom religioznoodgojnom i katehetskom, praktičnom i teorijskom, radu uvijek treba da polazimo od konkretne osobne, društveno-kulturne, općereligiozne i crkvene situacije koja je uvijek vrlo raznolika i složena i koja se u mnogom pogledu duboko i trajno mijenja.⁸

To, na primjer, znači da katehete i katehistice u svom najkonkretnijem vjeronaučnom radu i autori vjeronaučnih udžbenika (katekizama) u svom pisanju moraju stalno uzimati u obzir činjenicu da se svijet u posljednjih nekoliko desetljeća duboko, višestruko i nepovratno promijenio i da se on vrlo brzo i stalno mijenja. Tako, ako u svom evangelizacijskom i odgojiteljskom radu želimo uspostaviti stvarnu komunikaciju s djecom, mladima, odraslima i sa starijim osobama koji žive danas i ovdje, moramo, pri izboru tema i pri izboru načina rada (tj. pri izboru „stila” komuniciranja) uzimati u obzir činjenicu da se u posljednjih pedesetak godina društveno-kulturna i crkvena situacija u nas u mnogom pogledu iz korijena i nepovratno promijenila.

⁷ Iz uvodne riječi msgr. Ćirila Kosa, predsjednika KV BKJ, str. 8–9.

⁸ Usp. osobito prvi dio dokumenta, tj. br. 5–17 i treći dio dokumenta, tj. br. 32–52. – Napominjemo da polaženje od konkretne situacije u evangelizacijskom, religioznoodgojnom i katehetskom djelovanju Crkve *ne mora uvijek biti eksplicitno* i to *ne znači* da, na primjer, u vjeronaučnim udžbenicima i u konkretnom vjeronaučnim susretima *uvijek* treba *započinjati* općeljudskim temama. Sasvim je normalno da se u mnogim slučajevima izričito (eksplicitno) *započinje* specifično vjerničkim temama (iskustvima), ali je važno da se pri tom *istodobno*, premda u nekim slučajevima samo *implicitno*, uzimaju u obzir i temeljna općeljudska pitanja (iskustva) koja *korespondiraju* (istodobno u međusobnom kontinuitetu i diskontinuitetu) s dubokim vjerničkim pitanjima (iskustvima).

Što se to važno i velikim dijelom nepovratno u nas promijenilo? Nestalo je, na primjer, nekadašnjeg osjećaja sigurnosti kada je za većinu naših ljudi religija bila glavna os života, kad su Crkva i škola bile uglavnom sigurno sredstvo održavanja prokušanih vrijednosti i normi, kada je prenošenje religioznih sadržaja novim naraštajima bilo svestrano osigurano, kada su religioznost i pripadnost Crkvi bile kolektivna činjenica te je dobar član zajednice uglavnom mogao biti samo dobar vjernik. Industrijsko-tehnička i društveno-politička revolucija naglo su, grubo i duboko uzdrmale i raslojile takav naš svijet. Stare su neosporne sigurnosti o mnogim općeljudskim i religioznim vrijednostima i normama poljuljane te su ustupile mjesto novim iskustvima i novim mjerilima. Za većinu se naših ljudi dogodila jedna od najdubljih kulturnih promjena u shvaćanju i življenju svoga života: „ovozemaljski život nije tek stvarnost u funkciji onostranoga, već činjenica koju vrijedi ovdje živjeti i boriti se sada za njezine bolje uvjete” (br. 7). Crkva je u mnogom pogledu postala sociološki sasvim rubna stvarnost, življenje se religioznosti povlači u područje najprivatnijeg života, prijenos religioznih i specifično kršćanskih vrijednosti i normi ne osigurava više ni jedna društvena struktura.⁹

Te su nagle i duboke promjene imale više-struke i višeznačne posljedice: one su sa sobom donijele duboke promjene u osjećanju, mišljenju i ponašanju ljudi. Svijest o gubitku nekadašnjih vrijednosti i normi te svijest o bespuću s obzirom na pronalaženje novih vrijednosti i normi u mnogih je urodila osjećajem nesigurnosti, tjeskobe i prepuštenosti samima sebi. No, te su promjene u mnogih istodobno probudile i produbile svijest o osobnom dostojanstvu, slobodi, jednakopravnosti, sveopćem ljudskom bratstvu, solidarnosti i suodgovornosti u privatnom i društvenom životu.¹⁰

Nije li posve očito da u vjeronaučni i u cjelokupni evangelizacijski i katehetski rad s odraslima, mladima i djecom moramo ugrađivati ta temeljna iskustva suvremenoga čovjeka: njegove tjeskobe, njegova duboka pitanja, njegove težnje, njegova nadanja? Nije li takvo mnogoznačno iskustvo današnjih ljudi – usprkos mnogim teškoćama – zapravo pripremljenije

tlo za osobnije, stvaralačkije i autentičnije primanje evanđeoske poruke o čovjekovu oslobođenju i spasenju što mu ga nudi uskršli Krist? Pa i u našoj društveno-kulturnoj i političkoj situaciji – u kojoj se, na žalost, u mnogim slučajevima vjera još uvijek tretira kao gotovo zabranjena, kao „tabu” tema – ali u kojoj su neke općeljudske vrijednosti, bar načelno, postavljene kao temelj cjelokupnog pojedinačnog i zajedničkog ljudskog života mnogo radikalnije nego u mnogim drugim društvima.¹¹

Mi smo, ističemo to s našim biskupima, „pozvani i poslani – upravo danas i ovdje, i svagdje dokle dosiže život i djelovanje naše Crkve – da radosnim, poletnim i stvaralačkim naviještanjem i življenjem Kristova Evanđelja... pridonosimo svoj dio u punijem ostvarivanju Božjega kraljevstva, u stvaranju posve novoga svijeta, svijeta istinskih humanih odnosa među ljudima i svijeta posve novih odnosa između Boga i ljudi” (br. 17). Taj nam poziv i to poslanje, dopustite mi da to kažem, ne dopuštaju nikakav bijeg: ni bijeg u tobož sigurno, rutinsko, nekreativno i tjeskobno ponavljanje staroga (npr. u vjeronaučnim udžbenicima i u konkretnom vjeronaučnom radu), ni bijeg u nepromišljene improvizacije i avanturizme površnim prilagođavanjem neprolaznih evanđeoskih vrijednosti trenutačnim potrebama i prohtjevima pojedinaca ili glavnine društva, ni bijeg u nedovoljno kritičan, društveno slabo angažiran i afektivno (da ne kažem intimistički) previše obilježen svijet nekih suvremenih duhovno-religioznih gibanja.¹²

No, da bismo u naviještanju i življenju Radosne Kristove vijesti mogli doista uzimati u obzir današnje ljude kakvi jesu i njihovu životnu situaciju kakva ona jest, prijeko je potrebno biti sposoban i postajati sve sposobniji za gledanje, za slušanje, za prepoznavanje i za dobrohotno poštivanje onoga što ljudi žive: za prepoznavanje i dobrohotno poštivanje svega onoga što ljude stvarno muči, čemu se istinski raduju,

9 Usp. br. 7 dokumenta.

10 Usp. br. 8 dokumenta.

11 Usp. osobito br. 7–9, 11 i 15 dokumenta.

12 Usp. osobito br. 1, 12 i 34 dokumenta.

za čim teže, čemu se nadaju, u čemu pronalaze najdublji smisao svoga stvaralaštva i cjelokupnog svoga života. Za to je, svakako, potrebna dostatna humanistička (antropološka) kultura (npr. dostatna kultura za psihološki, sociološki i pedagoški pristup čovjekovu individualnom i zajedničkom životu), ali iznad svega je potreban duboko human i evanđeoski pristup konkretnom djetetu, konkretnom mladom čovjeku, konkretnim odraslim i starijim ljudima, koji žive u konkretnoj društveno-kulturnoj, ekonomskoj, političkoj i crkvenoj situaciji. Možda bismo taj duboko humani i evanđeoski pristup mogli izraziti i ovako: važno je biti i trajno sve više postajati sposoban *gledati, šutjeti, slušati, poštivati* i – prije i iznad svega, i uvijek – *istinski voljeti*. Unutarnjim „okom” gledati i unutarnjim „uhom” slušati sveukupnu i najkonkretniju ljudsku stvarnost. Gledati i slušati u dubokoj i stvaralačkoj unutarnjoj šutnji koja nas oslobađa od pretjerane zaokupljenosti svojim strahovima i od nedovoljno evanđeoske usredotočenosti na svoje individualne i kolektivne crkvene i druge potrebe. Duboko i doista nesebično poštivati i voljeti sve: i one koji dijele naše ljudsko i vjerničko gledanje na najvažnija životna pitanja, i one koji nas kao vjernici svojim pitanjima i svojim načinom života stavljaju u mnoge neprilike, i one koji ne dijele s nama vjerničko gledanje na život i vjernički stil života te nas vrlo često ne samo teško podnose nego nas u mnogom pogledu, ne uvijek bez razloga, smatraju neprijateljima i gušiteljima istinski humanog – slobodnog, stvaralačkog i sretnog – pojedinačnog i zajedničkog života.

Tek se iz takva unutarnjeg gledanja i slušanja sveukupne ljudske stvarnosti, iz takve unutarnje šutnje i takva istinskog poštivanja i voljenja, može roditi prava ljudska i vjernička riječ u koju se ponovno i ponovno utjelovljuje Božja osloboditeljska i spasiteljska riječ da je nenametljivo, radosno i stvaralački prenesemo današnjim (našim) ljudima koji će se, duboko smo uvjereni, osjetiti pozvanima da je čuju i prime ako su doživjeli da ih razumijemo i da ih nesebično, bez vlastitih i tuđih računa, volimo.

Mi kršćani, zapravo, u konačnici, i nemamo nikakva drugog „oružja”, nikakve druge snage, osim one koju smo naučili od Isusa Krista i

koju smo primili i stalno primamo od njegova Duha, one stvaralačke snage o kojoj nam Pavao u Prvoj Korinćanima kaže da u životu sve prolazi i da ona jedina ostaje i za koju znamo da se zove – *ljubav* (usp. 1 Kor 13). To su, među ostalim, naši biskupi u svom dokumentu željeli reći kad su u više navrata i na različite načine izravno i neizravno naglasili da ne treba jadikovati nad prilikama i neprilikama našega vremena i naše društveno-političke i crkvene situacije, jer mi nemamo drugog vremena, druge situacije, drugih ljudi da im radosno i stvaralački naviještamo i svjedočimo evanđeosku vjeru, nadu i ljubav.

To su naši biskupi htjeli reći kad ističu da je važno i prijeko potrebno sve naše evangelizacijsko, religioznoodgojno i katehetsko djelovanje prožeti duboko *dijaloškim* i *ekumenskim duhom*¹³, da je važno i potrebno u ovom našem vremenu i na ovim našim prostorima sve naše velike evangelizacijske, religioznoodgojne i katehetske teme i sav naš stil komuniciranja u pristupu tim temama prožeti istinskom dijaloškom i ekumenskom otvorenosću, povjerenjem, poštivanjem, međusobnim prihvaćanjem te nenametljivim i hrabrim svjedočenjem svojih najdubljih ljudskih i vjerničkih uvjerenja i iskustava koje smo kao dragocjenu baštinu primili od onih koji su nas, kao članovi Kristove Crkve, prethodili u vjeri. Tako ćemo postajati sve sposobniji da tu dragocjenu vjerničku baštinu uvijek iznova, sve dublje i stvaralačkije slušamo i primamo kao svoj najosobniji životni izbor te je uvijek iznova, autentično i na stvaralački način izričemo kao svoje svjedočanstvo i radosnu poruku svojim suvremenicima i naraštajima koji će nas naslijediti u sveukupnom našem ljudskom i vjerničkom povijesnom hodu.

To su naši biskupi htjeli također reći – oslanjajući se osobito na Pavla VI, Biskupsku sinodu 1977. i Ivana Pavla II – posebno istakavši da je evanđeoska poruka namijenjena ljudima svih vremena, svih prostora, svih kultura te da je treba prenositi i svjedočiti, komunicirati, s takvom dubokom dijaloškom otvorenosću da bi se njezinim svjetlom i njezinom snagom do najdublje srži proželi i preoblikovali konkretni

¹³ Usp. osobito br. 42 dokumenta.

kulturni izražaji čovjekova sveukupnog osobnog i društvenog života. Dakako, trajna i stvaralačka *inkulturacija evandeoske poruke*,¹⁴ tj. utjelovljenje evandeoske poruke u najrazličitije društveno-kulturne izražaje čovjekova osobnog i društvenog života, uvijek je bio i danas ostaje jedan od najprečih zadataka Crkve i jedan od najtemeljnijih i najočitijih kriterija koliko je Crkva u određenom vremenu i u konkretnoj situaciji vjerna svome evangelizacijskom poslanju. A takva se inkulturacija, takvo utjelovljenje Evandelja u konkretnu osobnu i društveno-kulturnu stvarnost naših ljudi, ističu naši biskupi, može ostvarivati jedino ako kršćanska vjera, koja se očituje u življenju i svjedočenju konkretnih ljudi-vjernika, „uspostavlja trajan i plodonosan dijalog 'sa svim kulturama – pa i s onima koje su nedavno nastale'” (br. 38). Tek se u takvu trajnom i plodonosnom dijaloškom susretu vjere i kulture može dogoditi iznenađujuće i doista stvaralačko međusobno čišćenje i bogaćenje: „vjera čisti i obogaćuje kulturu, a kultura čisti i obogaćuje vjeru, jer neprestani dijalog s raznim kulturama vjeru oslobada, dajući joj puniji izražaj same sebe i pobjedu nad ograničenjima, u koja bi je neka određena kultura mogla zatvoriti; vjera prosipa svjetlo na svagdašnji ljudski život, a naš realni svijet.” (br. 38).

Ako prihvatimo iznesena načela o *dijaloškom, ekumenskom i inkulturacijskom* pristupu svijetu kojemu želimo naviještati i svjedočiti Kristovo evanđelje – ali ne samo verbalno, nego i u svim njihovim konkretnim posljedicama – očito je da će nam biti dovoljno jasan jedan od najtemeljnijih *kriterija* za izradu, konkretno ostvarivanje, analizu i prosudbu *vjeronaučnih i drugih katehetskih programa*, konkretno oblikovanih („utjelovljenih”) osobito u *vjeronaučnim udžbenicima (katekizmima)*. Bit će nam, na primjer, mnogo jasnije koje sve *općeljudske i vjerničke velike teme* moraju naći mjesta u našim suvremenim vjeronaučnim udžbenicima, koji sve *životni aspekti* tih tema moraju biti prisutni, egzistencijalno prepoznatljivi i duboko i pokretački inspirativni za naše današnje ljude, i *kojim* je „*duhom*” do srži prožeto komuniciranje tih velikih ljudskih i vjerničkih tema. Je li to prvotno previše tjeskoban i na sebe us-

orijentacije

redotočen, „obranaški”, dah, ili je to doista *duboko human i evandeoski dah*, realan, ne-nametljiv, radostan, sav otvoren i sav usmjeren na drugoga: na radost i sreću, na istinski život onih kojima smo danas i ovdje poslani da naviještamo i svjedočimo Radosnu i nezastarivu vijest o tome da je doista moguć nov svijet – svijet posve novih odnosa među ljudima i posve novih odnosa između Boga i ljudi? Pridonose li *naši katekizmi i drugi* naši evangelizacijski i specifično katehetski *mediji* dubokom i stvaralačkom „*unutarnjem*” *dijalogu*, doduše neizravnom, ali stvarnom i najdubljem dijalogu – s onu stranu svih jednostranih, previše egocentričnih, površnih i zato neplodnih „razgovora” i polemika – između *najzreljih plodova suvremene evangelizacijske obnove Crkve i glavnih tokova naše kulture*, koji se, na primjer, očituju u ponajboljim ostvarenjima našeg školskog i izvanškolskog praktičnog i teorijskog obrazovno-odgojnog rada te u ponajboljim ostvarenjima na području raznolikog umjetničkog izražavanja i znanstvenog rada? To pitanje postavljamo samo usputno, ali ga smatramo jednim od temeljnih i središnjih pitanja od kojega u našoj Crkvi nitko, pa ni autori i izdavači katekizama i drugih evangelizacijskih i katehetskih medija, nema pravo bježati – nitko kome je doista stalo do vjernog i komunikativnog prenošenja Evandelja u vrijeme koje nam je jedino darovano i ljudima koje jedino susrećemo da s njima podijelimo svoj ljudski i vjernički život.

2. U svom cjelokupnom evangelizacijskom i specifično katehetskom radu isto tako treba da uvijek polazimo od središnje poruke i središnjeg iskustva kršćanske vjere te da uvijek smjeramo cjelovitom i osobnom komuniciranju poruke i iskustva vjere – ne samo u „vjernosti čovjeku”, nego i u potpunoj „vjernosti Bogu”.¹⁵

Zahtjev da u svom evangelizacijskom i katehetskom djelovanju moramo uvijek polazi-

¹⁴ Usp. osobito br. 38 dokumenta.

¹⁵ Usp. treći dio dokumenta, osobito br. 32–38.

ti od konkretne osobne, društveno-kulturne, općereligiozne i crkvene situacije, te zahtjev da u tom djelovanju isto tako uvijek moramo polaziti od središnje poruke i iskustva kršćanske vjere, smjerajući uvijek prema cjelovitom i neokrnjenom komuniciranju kršćanske vjere — dva su jednako važna, temeljna i međusobno neodvojiva zahtjeva za duboku, stvaralačku i djelotvornu obnovu sveukupnog evangelizacijskog, katehetskog i drugih oblika djelovanja i življenja naše Crkve. Ta se *dva zahtjeva* zapravo odnose na *dva*, međusobno najdublje povezana i neodvojiva, *polu* jednog te *istog komuni-kacijskog* evangelizacijskog i katehetskog *čina*, jednog te istog događanja čudesnog komuni-ciranja u kojemu se susreću Božja i ljudska riječ, u kojemu se događa najdublje susretanje i prožimanje Božjeg i ljudskog života: utjelovlje-nje Božje riječi u ljudsku riječ, utjelovljenje Božjega života u ljudski život.

U obrazlaganju prve naše teze, prvoga te-žišta koje smo izdvojili iz dokumenta, bavili smo se zapravo pitanjem što u religioznom od-goju i katehezi znači „*vjernost čovjeku*“, a u ovoj drugoj tezi svoju pažnju usredotočujemo na pitanje što znači biti „*vjeran Bogu*“ u na-stojanju da cjelovito i neokrenjeno komuni-ci-ramo kršćansku poruku i iskustvo vjere. Pri tom se ograničavamo samo na nekoliko napomena koje smatramo posebno važnima i o kojima je potrebno voditi računa osobito u konkretnom katehetskom radu s katehizantima svih dobi te u pisanju i izdavanju vjeronaučnih udžbenika (katekizama) i drugih katehetskih medija.

a) *Središnjju, najspecifičniju i najtemeljniju kršćansku poruku i kršćansko iskustvo vjere* najkraće možemo izreći ovim riječima iz Apostolskog simbola vjere (Apostolskog vjero-vanja): „*vjerujem u Isusa Krista koji je umro i uskrsnuo*“ i „*vjerujem u uskrsnuće tijela, život vječni*“. To je ono što kršćani na najsvečaniji način ispovijedaju i slave i u čemu na otajstven način sudjeluju osobito u velikoj i svetoj vaz-menoj noći. *Pashalno (vazmeno) otajstvo sre-dišnje je i najtemeljnije otajstvo kršćanske vje-re od kojega mora, kao od najdubljeg temelja, polaziti i kojemu mora smjerati sav naš evange-lizacijski i katehetski rad.*¹⁶

Iz tog temelja i iz tog središta dobiva naj-

dublji smisao i neiscrpivu snagu sve naše naviješ-tanje i životno svjedočenje *Evandjelja, sve naše individualno i zajedničko, ljudsko i vjermičko življenje. Na tom najdubljem temelju počiva i bez tog temelja, u konačnici, pada sve naše evangelizacijsko i katehetsko djelovanje. I to zato što ispovijedanjem, slavljenjem, primanjem i življenjem vazmenog otajstva najosobnije i najegzistencijalnije zauzimamo stav, vršimo ži-*

43, 49–52. Napominjemo, slično kao i u bilješci 8 o polaženju od konkretne ljudske situacije, da pola-ženje od središnje poruke kršćanske vjere u evange-lizacijskom i katehetskom radu *ne mora uvijek biti eksplisicito* i to *ne znači* da, na primjer, u vjeronauč-nim udžbenicima i u konkretnim vjeronaučnim su-sretima *uvijek* treba *započinjati* izričito središnjim vjermičkim temama. No, središnja i temeljna kršćanska poruka i iskustvo vjere uvijek mora biti bar *implicit-no* i *najdublje polazište* svega našega evangelizacij-skog i katehetskog djelovanja. U vezi s time usporedi Biskupska sinoda 1977, *Poruka Božjemu narodu*, br. 8, gdje se ističe: „*Kateheza polazi od ispovijesti vjere i vodi k ispovijesti vjere*“. U daljnjem razlaganju naše teze, kao i u razlaganju prethodne i sljedećih teza, polazimo osobito od *vlastitog, osobnog i ekip-nog, iskustva* u prakticnom i *teorijskom* religiozno-odgojnom i katehetskom radu u posljednjih desetak godina, posebno od iskustva *stvaranja i provjeravanja novih hrvatskih vjeronaučnih udžbenika (katekizama)*. U tom se razlaganju nadahnjujemo također, među ostalim, ovim autorima: Odile Dubuisson, *L'acte catéchétique. Son but, sa pratique*, Le Centurion, Paris, 1982; Gaston Pietri, *La catéchèse*, u: *Initiation à la pratique de la théologie*, tome V, Cerf, Paris, 1983, str. 77–112; René Marlé, *Une nouvelle étape de la catéchèse française*, u: *Etudes*, octobre 1980, str. 389–405; François Coudreau, *La foi s'enseigne-t-elle? Réflexions et orientations pour une pédagogie de la foi*, Le Centurion, Paris, 1974; Eugen Paul, *Zur Vernachlässigung der Lehr- und Lernmethodik*, u: *Religionspädagogische Beiträge*, 7/1981, str. 18–32; Gilbert Adler – Gérard Vogelesen, *Un siècle de catéchèse en France (1893–1980). Histoire – déplacements – enjeux*, Beauchesne, Paris, 1981; card. Joseph Ratzinger, *Transmission de la foi et sources de la foi* i Pierre Eyt, *Réflexion* (refleksije o konferenciji kardinala Ratzingera održanoj u Lyonu i Parizu 15. i 16. siječnja 1983), u: *Transmettre la foi aujourd'hui*, Le Centurion, Paris, 1983, str. 39–77. — Vidi također naše priloge *Tipovi komunikacije u ka-tehezi*, u: *Permanentni odgoj kršćanske zajednice*. Zbornik radova V. katehetske ljetne škole, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977, str. 167–177, i *Audiovizual-ni govor i vjera*, u: *Odgoj djece u vjeri u kršćanskoj zajednici*. Zbornik radova IV. katehetske ljetne škole, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1975, str. 335–343.

¹⁶ Usp. osobito O. Dubuisson, nav. dj. (u bilješci 15), str. 26–38. Usp. navedeno mjesto i za daljnje razlaganje.

votni izbor, prema dvjema sržnim općeljudskim i vjerničkim stvarnostima – u najdubljem dnu sveukupne ljudske i vjerničke zbilje zapravo jedinim stvarnostima – prema stvarnosti *smrti* i stvarnosti *života*. Dok ispovijedamo „vjerujem u Isusa Krista koji je umro i uskrsnuo” i dok u istom unutarnjem vjerničkom zamahu ispovijedamo da ćemo i mi s Isusom Kristom umrijeti te da ćemo, stvaralačkom snagom Očeva i Kristova Duha, s njime i uskrsnuti, zauzimamo najosobniji, najegzistencijalniji, najpresudniji stav prema svim najdubljim izvorima i očitovanjima sveukupnog čovjekova individualnog, komunitarnog i društvenog umiranja i življenja. A time, ujedno, zauzimamo stav, vršimo životni izbor, i prema *ljubavi* – jedinoj stvaralačkoj snazi koja je kadra pobijediti smrt, „pretvarati” i jednom zauvijek „pretvoriti” *smrt u život*. I, u vezi s time, napomenimo još i to da se „umiranje” s Isusom Kristom i „uskrsavanje” s njime, „ustajanje” s njime na nov život, za kršćane vjernike već sada otajstveno događa – nezasluzenim darom Božje stvarateljske ljubavi te zahvalnim, predanim i stvaralačkim sudjelovanjem naše ljubavi.

Tako možemo reći da postoje samo tri velike teme, tri velika pitanja, tri velika iskustva koja sadržavaju i izražavaju sav naš ljudski i vjernički život: teme, pitanja, iskustva *SMRTI*, *ŽIVOTA* i *LJUBAVI*. Stoga isto tako možemo reći da su *SMRT*, *ŽIVOT* i *LJUBAV* jedine prave velike teme sveukupnog našeg religiozno-odgojnog, evangelizacijskog i katehetskog djelovanja. Ima, doduše i drugih velikih ljudskih tema – kao što su *nesreća* i *sreća*, *ropstvo* i *sloboda*, *stvaralaštvo* i *sprečavanje stvaralaštva*, *bolest* i *zdravlje*, *bijeda* i *blagostanje*, *nepravda* i *pravda*, *laž* i *istina*, *međusobni razdori* i *mir*, *osamljenost* i *zajedništvo*, *očaj* i *nada*, *besmisao* i *smisao*... *dobro* i *zlo* u najraznolikijim oblicima – ali sve su te teme, sva su ta pitanja zapravo samo različiti aspekti, različite „podteme”, različiti stupnjevi i različita očitovanja *SMRTI* i *ŽIVOTA*, i jedina je stvaralačka snaga *LJUBAVI* kadra prevladavati i konačno pobijediti različite oblike smrti, jedina ona daje da mogu ničati i da se do punine mogu razrastati različiti oblici života.

Iz takva gledanja postaje nam mnogo jasniji

jedan od glavnih *kriterija za izbor tema i načina rada* (stila komuniciranja), koji treba da budu prisutni, na primjer, u *vjeronaučnim udžbenicima* i u *konkretnom vjeronaučnom radu*: treba birati teme i metodičke pristupe koji nam omogućuju da se susretnemo s doista velikim ljudskim i vjerničkim pitanjima te da sve dublje i stvaralačkije poniremo do najdubljih pitanja i iskustava, do pitanja i iskustava *SMRTI*, *ŽIVOTA* i *LJUBAVI*, do pitanja *najdubljeg smisla* ljudskog i vjerničkog života. U svjetlu toga kriterija bit će nam, na primjer, mnogo jasnije kojim sve *biblijskim*, *liturgijskim* i drugim *tradicijskim tekstovima*, kojim sve *književno-umjetničkim* i drugim „profanim” *tekstovima*, kojim sve djelima s područja *likovne*, *glazbene* i *scenske umjetnosti* te s područja raznolikog *audiovizualnog* i *drugih oblika izražavanja* treba na poseban način dati mjesta u vjeronaučnim udžbenicima i u cjelokupnom religiozno-odgojnom i katehetskom radu. U vezi s time još samo napominjemo da „*površinskim*” (osobito površnim) i *banalnim temama* (iskustvima) iz svakidašnjeg života i iz stanovitih oblika življenja religioznosti – što lako može doći do izražaja u načinu prepričavanja i tumačenja biblijskih i drugih tekstova, u izboru tekstova, u izboru audiovizualnih i drugih medija, u nekim do vulgariziranja pojednostavljenim „katekizamskim” formulacijama te u takvu cjelokupnom načinu rada koji ne omogućuje autentično, duboko i stvaralačko međusobno komuniciranje – u suvremenim *vjeronaučnim udžbenicima* i u *katehetskom radu* općenito *ne bi trebalo dati mjesta*.

b) O tome da kateheza mora smjerati *cjelovitom i neokrnjenom komuniciranju kršćanske vjere u svem njezinu bogatstvu*, napominjemo da je taj zahtjev temeljna pretpostavka svakog ozbiljnog i odgovornog katehetskog rada. Bez takva temeljnog pristupa katehezi, ne možemo se nadati nikakvoj njezinoj pravoj obnovi u našoj Crkvi. No, taj izričiti zahtjev svih najnovijih katehetskih dokumenata i taj izričiti zahtjev našeg najnovijeg biskupskog dokumenta¹⁷ ne smijemo shvatiti niti kao pri-

¹⁷ Usp. sav. treći dio dokumenta, osobito br. 32 i 34.

jetnju hijerarhijskog vodstva Crkve, kojemu je na poseban način povjereno čuvanje čistoće i neokrnjenosti dragocjenog „pologa” vjere, niti kao razlog da se na laku ruku oslobodimo prijeko potrebnog i trajnog traženja uvijek novih i sve kreativnijih putova za komuniciranje neiscrpivih i neizrecivih otajstava kršćanske vjere ljudima našega vremena i naših prostora. Stoga, da ne bi bilo zabune, biskupi ističu: „Svrha se kateheze sastoji u dovođenju kršćanina do zrelosti u vjeri” te se „u cjelovitoj katehezi, s jedne strane, mora voditi briga o vjernom i neokrnjenom prenošenju sveukupnog bogatstva kršćanske poruke, ali se, s druge strane, mora postupati po ‘uzoru Božje pedagogije’ (usp. DCG 33 i 38) koja vodi računa o spoznajnim, doživljajnim i drugim mogućnostima konkretnih ljudi, o poštivanju ‘njihova ritma koji se ne smije prekomjerno opteretiti’ (EN 79), o poštivanju stanovite ‘hijerarhije istina... koju je Crkva uvijek priznavala kad je stvarala simbole i sažetke vjerskih istina’ (DCG 43), o konkretnim društveno-kulturnim, religioznim i drugim uvjetima te o drugim važnim okolnostima. Religiozni odgoj i katehezu treba shvatiti kao trajan proces kojemu je *cilj postupno i sve dublje*¹⁸ upoznavanje i osobno prihvaćanje kršćanske vjere u njezinoj neokrnjenosti i svoj njezinoj punini” (br. 32). S obzirom pak na potrebu traženja novih putova za što autentičnije, stvaralačkije i cjelovitije komuniciranje vjere, podsjećamo na već spomenuto načelo što ga ističu naši biskupi, slijedeći Biskupsku sinodu 1977. i Ivana Pavla II: „Trebalo se, s jedne strane, čuvati rutinskog, nekreativnog i tjeskobnog konzervativizma (ponavljanja staroga) i, s druge strane, nepromišljenih improvizacija i avanturizma u religioznoodgojnom i katehetskom radu. Jedno i drugo bio bi znak nedovoljne vjernosti i Evandjelju i čovjeku” (br. 34).

3. U obnovi religioznog odgoja i kateheze treba se u praktičnom i teorijskom radu usredotočiti na mnogo dublja pitanja od pitanja koja se odnose na jednostrano shvaćene „sadržaje” i „metode” – treba se, u srži i s onu stranu svih „metodičkih” i „sadržajnih” katehetskih reformi (obnova), usredotočiti

na najtemeljnije pitanje: kakvu sliku o čovjeku i kakvu sliku o Bogu prenosimo u jedinstvenom katehetskom komunikacijskom činu (događanju), kakvog čovjeka i kakvog vjernika želimo oblikovati svojim evangelizacijskim i odgojiteljskim djelovanjem?¹⁹

U obrazlaganju te postavke (teze) ograničavamo se samo na nekoliko važnijih napomena.

a) U katehezi se – kao u svakoj pedagoškoj relaciji – pitanje „sadržaja” i „metoda” mora promatrati kao jedno te isto pitanje s više aspekata. Pitanja *ŠTO* i *KAKO* u katehezi su međusobno *najdublje povezana i neodvojiva pitanja*. Kateheza se ostvaruje u jedinstvenom katehetskom činu (događanju) komuniciranja, u kojemu se, neodvojivo i u najdubljoj unutarnjoj interakcijskoj međuovisnosti, uprisutnjuju ova četiri bitna elementa: *ciljevi* koje želimo postići, *sadržaji* (teme) koje želimo komunicirati, *metodički pristupi* kojima želimo pridonijeti autentičnom, raznolikom i stvaralačkom izricanju sebe i isto tako autentičnom i stvaralačkom komuniciranju s drugima, *mediji komuniciranja* koje predlažemo da bismo pridonijeli autentičnom i stvaralačkom komuniciranju najdubljih općeljudskih i vjerničkih tema (pitanja, iskustava).

Stoga se temeljitijoj i pravoj obnovi religioznog odgoja i kateheze možemo nadati tek ako se – u svom praktičnom i teorijskom radu – usredotočimo na *radikalnu obnovu nedjeljivog komunikacijskog katehetskog čina (događanja)*, ako se *istodobno* usredotočimo na *radikalnu obnovu svih četiriju konstitutivnih elemenata* toga komunikacijskog katehetskog događanja: na *radikalnu obnovu ciljeva, sadržaja (tema), metodičkih pristupa i medija komuniciranja* religioznog odgoja i kateheze, što se mora konkretno odraziti, među ostalim, u stvaranju *radikalno novih vjeronaučnih udžbenika (katekizama)* i u *radikalnoj obnovi cjelokupnog konkretnog evangelizacijskog i katehetskog rada*. To je osobito smisao onoga što naši biskupi ističu – pozivajući se na suvremenu znanost o

¹⁸ Posebno istaknuo autor.

¹⁹ Usp. osobito treći, prvi i drugi dio dokumenta, naročito br. 39–52. – Vidi također bilješku 15.

katehezi i religioznom odgoju općenito te na najnovije katehetske crkvene dokumente – u br. 44 dokumenta: „U programiranju i praktičnom izvođenju religioznoodgojnog i katehetskog rada jednaku brigu treba voditi o pravilnom postavljanju ciljeva te o pravilnom izboru sadržaja, metodičkih pristupa i medija komuniciranja”, „čuvajući se pretjeranosti s obzirom na davanje prednosti bilo ciljevima, bilo sadržajima u odnosu na metodičke pristupe i medije komuniciranja, i obratno.” I dalje: „Ciljevi se cjelovito shvaćene kateheze i religioznog odgoja općenito mogu pravilno postaviti ako se imaju u vidu svi njihovi bitni sadržaji, i obratno: sadržaji se mogu cjelovito odrediti ako se imaju pred očima svi specifični religioznoodgojni i katehetski ciljevi. Isto se tako mogu postići postavljeni ciljevi i usvojiti odabrani sadržaji ako se izaberu prikladni metodički pristupi i mediji komuniciranja u konkretnome radu.”

b) Da se u evangelizacijskoj, religioznoodgojnoj i specifično katehetskoj komunikaciji zapravo radi o tome *kakvu sliku o čovjeku i kakvu sliku o Bogu* prenosimo, da se u toj komunikaciji zapravo očituje *kakvog čovjeka i kakvog vjernika* želimo oblikovati – o svemu je tome bilo, bar neizravno, riječi u obrazlaganju prve i druge naše teze. Istakli smo i na primjerima pokazali kako u religioznom odgoju i katehezi treba uvijek uzimati u obzir konkretnu ljudsku situaciju, kako uvijek treba polaziti, kao od najdubljeg temelja, od sržne, najtemeljnije i najspecifičnije poruke i iskustva kršćanske vjere, od „ispovijedanja” vjere u spasiteljsku smrt i uskrsnuće Isusa Krista i u našu smrt i naše uskrsnuće s Isusom Kristom, istakli smo također kako sve naše evangelizacijsko, religioznoodgojno i katehetsko djelovanje mora smjerati prema cjelovitom i neokrnjenom komuniciranju kršćanske vjere.

Ovdje bismo izričitije – oslanjajući se na biskupski dokument – još podsjetili osobito na ovo: budući da se u našem konkretnom katehiziranju (u našem konkretnom katehetskom komunikacijskom djelovanju) očituje kakva je naša *teologija* (shvaćanje i doživljavanje Boga i odnos prema Bogu) i kakva je naša „*antropologija*” (shvaćanje i doživljavanje čovjeka i odnos

prema čovjeku), prijeko je potrebno radikalno obnoviti naš *teološki* i naš *antropološki* pristup sveukupnoj općeljudskoj i vjerničkoj čovjekovoj stvarnosti. *Radikalna obnova religioznog odgoja i kateheze*, u biti, treba da *ide usporedno*, i u najdubljoj unutarnjoj *povezanosti i stvaralačkoj interdisciplinarnoj i najživotnijoj meduovisnosti, s radikalnom obnovom teologije i „antropologije”* i *s radikalnom obnovom sveukupnog općeljudskog i vjerničkog življenja i djelovanja*.

Ono što se u biskupskom dokumentu, na primjer, govori o razvijanju temeljnih općeljudskih i vjerničkih stvaralačkih sposobnosti katehiziranih svih dobi, kao jednom od glavnih ciljeva vjeronaučnog i drugih oblika katehetskog rada, normalna je posljedica upravo iznesenih stajališta o najdubljoj međusobnoj povezanosti i uzajamnom međudjelovanju između teološke, antropološke i katehetske obnove. Evo što naši biskupi, osobito u br. 48 dokumenta, misle o tome kakvom oblikovanju čovjeka i kakvom oblikovanju vjernika moraju pridonijeti temeljito obnovljen naš religiozni odgoj i temeljito obnovljena naša kateheza. Oni, među ostalim, ističu da glavni ciljevi cjelokupnog vjeronaučnog i drugih oblika katehetskoga rada moraju biti razvijanje ovih temeljnih općeljudskih i vjerničkih sposobnosti:

„ – sposobnost doživljavanja, razumijevanja i pronalaženja samoga sebe te sposobnost oblikovanja vlastitog života u svjetlu vjere;

– sposobnost zajedničkog života i rada s drugima, u svjetlu vjere, u društvu i u kršćanskoj zajednici;

– sposobnost istinskog razumijevanja i susretanja ljudi različitih kultura i različitih religioznih i drugih pogleda na svijet te sposobnost njihova vrednovanja u svjetlu kršćanske poruke;

– sposobnost istinskog susretanja s Božjom riječi u Bibliji, što zahtijeva ne samo poznavanje Biblije kao književnog djela izuzetne umjetničke i općeljudske vrijednosti, nego osobito, njezino temeljno poznavanje kao nadahnute Knjige koja je uvijek aktualna za vjernički život Crkve;

– sposobnost vjerničkog doživljavanja, razumijevanja, stvaralačkog izricanja i osobnog

prihvatanja vjere, sposobnost razumijevanja različitih oblika života i djelovanja u Crkvi u prošlosti i sadašnjosti te sposobnost osobnog angažmana na različitim područjima života i rada u kršćanskoj zajednici: na području naviještanja Evanđelja i odgoja u vjeri, na području liturgijskih i drugih molitvenih slavlja, na području „bratskog služenja” u karitativnom djelovanju i drugim oblicima pružanja duhovne i materijalne pomoći, na području sudjelovanja u vođenju kršćanske zajednice...

Stjecanju i razvijanju navedenih sposobnosti, dakako, vodi dugotrajan, redovit i sustavan vjeronaučni rad, koji se izvodi prema smisleno i cjelovito zamišljenom vjeronaučnom programu u kojemu se velika briga posvećuje buđenju i razvijanju najraznovrsnijih vjeroučenikovih stvaralačkih sposobnosti, osobito sposobnosti stvaralačkog izražavanja i istinskog međuosobnog komuniciranja.”

Nakon tako zgusnutog, u dostatnoj mjeri cjelovitog i duboko inspirativnog ocrtavanja „lika” čovjeka i vjernika, u čijem bismo najdubljem oblikovanju željeli sudjelovati svojim religioznoodgojnim i katehetskim radom, imamo, nadam se, dovoljno svjetla, što nam ga nudi naš bazični katehetski dokument, imamo dovoljno elemenata za izradu dovoljno *jasnih kriterija* kojima se moramo voditi u *stvaranju* i *procjeni* kvalitetnih *vjeronaučnih udžbenika* te pri *oblikovanju*, cjelokupnom *odvijanju* i *procjeni* naših konkretnih *vjeronaučnih* i *drugih katehetskih susreta* s djecom, mladima, odraslima i starijim osobama.²⁰

c) Napomenimo još i ovo, što je najtješnje povezano s upravo iznesenim stajalištima i što nas vodi u najdublju srž sveukupne religioznoodgojne i katehetske obnove: svi se *ciljevi*, svi se *sadržaji*, svi se *metodički pristupi* i *mediji komuniciranja* u religioznom odgoju i katehezi nerazdruživo „slijevaju” i konkretno uprisutnjuju, „*utjelovljuju*”, u *jezičnom*, govornom, verbalnom i neverbalnom, *komunikacijskom činu*. U *jeziku*, u *govoru* kojim – na najrazličitije načine izričemo sebe i želimo stupiti u komunikaciju s drugim – utjelovljuje se, živi i dalje se prenosi naša slika o čovjeku i naš odnos prema njemu, naša slika o Bogu i naš odnos prema

Bogu, naša slika i naš odnos prema sveukupnoj stvarnosti. U *jezičnom* se, u govornom se *komunikacijskom činu* – shvaćenom u svim rasponima najrazličitijih vrsta govora i najraznolikijih njegovih slojeva (razina) – istodobno *kriju* i *očituju* naša temeljna, nesvjesna ili svjesna, *teološka*, *antropološka* i specifična *religioznopedagoška* i *katehetska polazišta*. Zato je prijeko potrebno da se u svojim obnoviteljskim evangelizacijskim i katehetskim nastojanjima usredotočimo na *radikalnu obnovu jezika*, *govora vjere* u vjeronaučnom i drugim oblicima evangelizacijskog i katehetskog rada. A takva se nužna obnova ne može ostvariti i uvijek iznova ostvarivati ako u *trajnom stvaranju novoga jezika*, *novoga govora vjere* – polazeći, dakako, od već stvorenog najraznolikijeg, vrlo bogatog i stvaralačkog izricanja vjere što je utkano i što živi u mnogostrukim životvornim tokovima pisane i usmeno prenošene dvotisućljetne Tradicije Kristove Crkve – ne *sudjeluju* i *evangelizatori* i *evangelizanti*, i *katehete* i *katehizanti*, unoseći u „tkanje” novoga govora svoja *najdublja ljudska* i *vjernička pitanja* i *iskustva*.

To se u biskupskom dokumentu izriče ovako: „Problem govora vjere ne rješava se površnim prilagođavanjem suvremenom načinu govora, nego stvaralačkim susretanjem autentičnog općeljudskog iskustva s iskustvom vjere

20 Bilo bi zanimljivo i korisno, a vjerojatno i vrlo potrebno, *analizirati sve naše katekizme (vjeronaučne udžbenike)*, od kojih su neki u svojoj prvoj i temeljnoj verziji napisani pred više od pedeset godina, u svjetlu *kriterija* koji su izričito ili implicitno *prisutni* u *katehetskom dokumentu naših biskupa*. Rezultati takvih analiza pokazali bi upravo kakva je *teologija* i kakva *antropologija* u njima „*utjelovljena*”, kakvu sliku o Bogu i sliku o čovjeku oni nude (a možda, bar nesvjesno, ponekad i nameću), *kakvog vjernika* i *kakvog čovjeka* oni žele oblikovati. Isto bi tako bilo zanimljivo i korisno pod tim vidom *analizirati* i *druge* naše, u širem smislu, evangelizacijske i katehetske *medije*: neke naše katoličke *časopise* i *listove (novine)*, neke *knjige* i neke *audiovizualne* i *druge medije*. Rezultati bi nekih takvih stručnih analiza vjerojatno potvrdili mnoga naslućivanja s tim tiskanima i drugim medijima, a neki bi nas rezultati, vjerojatno, u velikoj mjeri iznenadili te bi nas, sve zajedno, nadamo se, potakli na brže i uspješnije oslobađanje i mijenjanje onoga što za temeljitu obnovu našeg evangelizacijskog i katehetskog djelovanja nema naročitih perspektiva ili je čak možda za takvu obnovu štetno.

sadržanim u kršćanskoj poruci; stoga je važno i potrebno da u stvaranju novoga govora vjere sudjeluju svi oni koji iskreno žele čuti Božju riječ i primiti je kao svjetlo i stvaralačku snagu za oblikovanje svoga ljudskog i vjerničkog života." I dalje: „Cjelovita kršćanska poruka sadržana je i prenosi se u pisanoj i usmeno predanoj Božjoj riječi koju Crkva dublje shvaća i autentično tumači preko svoga učiteljstva i koju živi u liturgiji i drugim oblicima života u kršćanskoj zajednici; stoga je za stvaralačko i autentično prericanje kršćanske poruke prijeko potrebno *izravno komuniciranje s biblijskim i drugim tradicijskim tekstovima*, služeći se provjerenim rezultatima *biblijskih, teoloških i drugih znanosti, i u skladu s naučavanjem Crkvenog učiteljstva*”(br. 39).²¹

Iz svega toga očito, među ostalim, slijedi da u vjeronaučnim i drugim katehetskim susretima ne smije samo jedan govoriti (pa bio taj jedan i kateheta) i da u *kvalitetnim vjeronaučnim udžbenicima* ne bi smio govoriti samo autor (osobito ako je to samo jedna osoba). Treba u *konkretnom evangelizacijskom i katehetskom radu* te u *tiskanim i drugim katehetskim medijima* (osobito u vjeronaučnim udžbenicima) omogućiti da *mnogi govore*, i to „*različitim jezicima*”.²² To je jedan od razloga da je za poticanje autentičnog, mnogostrukog i stvaralačkog izražavanja i međuosobnog komuniciranja u religioznom odgoju i katehezi nužno potrebno pristupiti „*multimetodički*” i „*multimedij-*

ski” i da je isto tako prijeko potrebno, pri *izboru* metodičkih pristupa i medija komuniciranja, voditi računa o takvim *kriterijima* koji nam nalažu da se hrabro oslobađamo svih nedovoljno kvalitetnih i neprikladnih metodičkih pristupa i svih nedovoljno kvalitetnih medija komuniciranja.²³

– nastaviti će se –

²¹ Posebno istaknuo autor.

²² Zato osobito valja u vjeronaučnim susretima promicati takve metodičke pristupe i sociološke oblike rada (pojedinačni, grupni i druge oblike) koji omogućuju da svi mogu stvarno doći do svoje *osobne riječi*. Zato, isto tako, treba stvarati takve vjeronaučne udžbenike u kojima *mnogi* mogu doći do riječi preko *poetskih, biblijskih i drugih tekstova*, preko *likovnih reprodukcija*, preko *simboličkih i drugih fotografija*, preko *glazbe i drugih sugeriranih medija* komuniciranja te preko cjelokupnog *likovno-grafičkog oblikovanja* knjige. Pri *jezičnoj analizi* vjeronaučnih knjiga i drugih katehetskih medija, koja zapravo uključuje cjelovitu njihovu analizu, o svemu tome nužno treba voditi računa. Inače se u analizi ne može doći do valjanih rezultata. Napomenimo i to da bi takva *analiza vjeronaučnih udžbenika i svega našega katehetskog rada* bila *jedan od najprečih zadataka*, da bi nam postalo mnogo jasnije *dokle smo stigli* u dosadašnjoj obnovi religioznog odgoja i kateheze i *kamo treba da idemo* u daljnjoj etapi te obnove.

²³ Usp. osobito br. 49–52 dokumenta.

RÉSUMÉ

(voir dans le numero suivant: „Kateheza” n° 2/1984)